

DINA ZOLDNERE

◆ LAIKA ČŪSKAS PAVĒLNIECE ◆

PAVEDIENS

821.174-31

Zo 330

Natālijas Kugajevskas vāka dizains

Vāka noformējumam izmantotas fotogrāfijas
no Arsty./depositphotos.com, vvvita/depositphotos.com,
box of pic/shutterstock.com
NeroRosso/shutterstock.com

Dinas Zoldneres ilustrācijas

Dina Zoldnere

LAIKA ČŪSKAS PAVĒLNIECE

I daļa

PAVEDIENS

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Šimsone*

Redaktore *Anda Ogrīņa*

Korektore *Patricija Šteinberga, Elīna Vēja*

Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,
Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4311.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.

Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Dina Zoldnere, 2024

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2024

ISBN 978-9934-32-080-4

FRAGMENTS NO KĀDA RAIDĪJUMA

Raidījums “Neparastie atklājumi” tautā bija iegājies ar nievājošu nosaukumu *Savādnieku šovs*. Parasti tajā piedalījās cilvēki ar dīvainām, citiem nesaprotamām idejām un atklājumiem, kas sabiedrības vairākumam šķita bezjēdzīgi. Raidījumu translēja dienas vidū, pusdienu pārtraukuma laikā, un cilvēki to parasti skatījās ēdot. Kā humora piedevu pie maltītes, lai uzlabotu garastāvokli, bieži pat neiedziļinoties saturā jeb, pareizāk sakot, jau sākumā noskaņojušies, ka viss, kas tiks runāts, būs tīrākās muļķības. Arī raidījuma vadītājs visiem spēkiem centās pasniegt notiekošo no komiskās puses un bieži, aizgriezies no sarunu biedra, rādīja kamerai pārlietu pārsteigtu vai nirdzošu grimasi. Šāda attieksme nebūt nenozīmēja, ka vadītājs tā arī domā un viņam par stāstīto ir savs viedoklis. Nē, tādu izturēšanos no viņa prasīja raidījuma veidotāji, kuri tāpat ne-centās iedziļināties uzaicināto stāstos. Vienīgais kritērijs, kas viņus interesēja: jo neparastāk un muļķīgāk izklausās, jo labāk. Piedalīties tik nenopietnā pasākumā, protams, nebija nekāda goda lieta, bet bieži tā izrādījās vienīgā iespēja kaut kam ārpus standartiem, ārpus vispārpieņemtajiem rāmjiem tikt līdz klausītājiem. Un

katrs dalībnieks galu galā cerēja, varbūt naivi, bet – cerēja sasniegt dzirdīgas ausis.

– Šodien, kad cilvēka dzīvi lielā mērā pārvalda tehnoloģijas, mēs ar nelielu zinātnieku grupu esam izdarījuši pārsteidzošu atklājumu pavisam citā jomā, ko nekādi nevar saistīt ar tehnoloģijām, bet ar cilvēku pašu, ar viņa apbrīnojamo prātu, – kalsns, gara auguma, nedaudz sakumpis vīrietis aizrautīgi klāstīja.

Viņš bija aptuveni četrdesmit gadus vecs, šauriem pleciem un izteiksmīgām rokām, kas ne mirkli nestāvēja mierā. Katru savu vārdu vīrietis pavādīja ar iespaidīgiem žestiem, bet raidījuma vadītājs pie katra žesta teatrāli atliecās sāņus, kā baidīdamies saņemt sitienu. Viss kopā izskatījās diezgan komiski.

– Par kādu atklājumu jūs runājat, profesora kungs? – jautāja raidījuma vadītājs – mazs, tukls vīrietis ar tādu kā zīdaiņa seju. Tā šķita šķobāmiem un vairstāmiem neatkarīgi no īpašnieka gribas.

– Sākumā jāmin daži vārdi par atklājuma priekšvēsturi. Līdztekus vēsturei mani vienmēr ir interesējusi māksla, pareizāk būtu teikt, – es nekad neesmu varējis vēsturi aplūkot atrauti no māksliniekiem un viņu veikuma. Man vienmēr ir šķitis, ka gleznās, skulptūrās un celtnēs ir paslēptas atbildes uz jautājumiem, kurus zinātne, neraugoties uz milzīgo tehnoloģisko potenciālu, bieži vien nav spējīga saprast. Nemācēšu loģiski paskaidrot, kāpēc, tās drīzāk ir intuitīvas sajūtas, bet, manuprāt, cilvēce savā attīstībā, pārāk pievērsoties un uzticoties tehnoloģijām, dodas nepareizajā virzienā.

Šajā brīdī vadītājs izšķobīja savu tradicionālo muļķīgi pārsteigto grimasi un teica:

– Evarda kungs, varbūt tomēr pievērsīsimies jūsu atklājumam?

– Labi. Jā, jā! Laikam runāju pārāk jucekliģi! – Evarda kungs nepievērsa nekādu uzmanību vadītāja ākstībām, šķiet, viņu tās vispār neskāra, profesors bija no tiesas aizrāvies ar savu ideju.

– Mums ir pieņemts skolās iepazīstināt skolēnus un studentus ar pasaules mākslas un kultūras mantojumu. Bet vai esat ievērojis, ka, apskatot šo kultūras pieminekļu oriģinālus, tie atstāj uz jums pavisam citu iespaidu? Mākslas darbu oriģināli iespaido mūs līdz sirds dziļumiem, bet kopijām muzejos tik tikko pievēršam uzmanību.

– Hm! Nujā. Varbūt. Neesmu par to domājis, – raidījuma vadītājs uz brīdi sastomījās, jo pēkšņi bija jāizsaka savs viedoklis, tomēr viņš ātri saņēmās un atkal uzlika sejai viegli nievājošo izteiksmi.

– Šie dažādie iespaidi no kopijām un oriģināliem arī pamudināja mani veikt eksperimentus.

– Joprojām īsti nespēju saprast, par ko jūs runājat, profesor.

– Es izvēlējos desmit nejaušus cilvēkus, pētījuma dalībniekus, kurus neviens nevarētu nosaukt par mākslas ekspertiem. Viņu priekšā tika nolikti desmit dažādu periodu un autoru mākslas darbi, no kuriem pieci bija oriģināli, bet otri pieci – ļoti augstvērtīgas kopijas. Pat speciālistam no attāluma būtu grūti noteikt, kuri no tiem ir oriģināli. Dalībniekiem noteiktā laika sprīdī tika

lūgts apskatīt visus mākslas darbus un izvēlēties trīs, kuri atstājuši vislielāko iespaidu.

– Un?

– Rezultāts bija pārsteidzošs! Vairākums – 82 procenti cilvēku – nosauca oriģinālus. Pat tādos gadījumos, kad kopijas attēloja ļoti ekspresīvus un emocionālus mākslas darbus, cilvēki izvēlējās oriģinālus.

– Jā, interesanti, bet...

– Atkārtoju eksperimentu vairākas reizes, mainot gan dalībniekus, gan mākslas darbus.

– Un? – atkal teica raidījuma vadītājs.

Šķita, ka viņš ir zaudējis savu daiļrunību.

– Rezultāti uzvedināja mani uz domām, ka bez redzamās un aptaustāmās mākslas darba kārtas tam piemīt vēl kāds acīm nesaskatāms, tomēr reāli eksistējošs emocionālais slānis. Tas ir visapkārt darbam kā neredzams starojums. Iespējams, to pat varētu nodēvēt par kādu mums nezināmu dimensiju. Bet pats interesantākais, ka cilvēks, lai arī neapzināti, ir spējīgs uztvert šo emociju slāni.

– Ko mums dod šis neredzamais slānis vai dimensija, kā jūs izteicāties? Kāds no tā praktisks labums? – Šāds jautājums bija raidījuma *nagla* – visu novest līdz praktiskam pielietojumam. Praktisks – tāpat labs, nepraktisks – slikts. Tāda bija galvenā doma, ko skatītājiem vēlējās nodot šī raidījuma veidotāji.

– Kā – ko dod? Jūs jokojat! Tas, iespējams, ir gadsimta lielākais atklājums! Vai maz spējat iedomāties, kāda informācija slēpjas šajā neredzamajā slānī? Ja mēs spētu to nolasīt, varētu uzzināt, ko cilvēks pirms simtiem, pat pirms tūkstošiem gadu domājis, ko jutis!

– Jūsu atklājums, profesor, vairāk atgādina zinātnisko fantastiku, – tuklais vadītājs novaikstījās; viņš bija atguvies un atgriezies savā elementā.

– Nē, jūs mani nesapratāt. Šajā slānī, iespējams, ir atbildes uz visiem jautājumiem, kas gadsimtiem mocījuši cilvēkus! Atbildes par mūsu pagātņi, par cilvēces izcelšanos! – Evarda kungs centās pateikt vēl vismaz kaut ko, jo raidījums strauji tuvojās beigām. Tas bija izveidots tieši tik īss, lai iekļautos pusdienu pārtraukumā un nenogurdinātu skatītājus. Uzaicinātie dalībnieki nekad nepaspēja pienācīgi izskaidrot savu ideju, bet tas nevienu neinteresēja, svarīgi bija iekļauties laikā.

– Tā vai citādi, dārgie skatītāji, – pārtraukdams runātāju, rezumēja vadītājs, – mūsu studijā šodien viesojās vēstures profesors Egons Evarda kungs!

PARASTA MEITENE

Doroteja bija veiksmīgi pabeigusi devīto klasi un vasarā dzīvoja pie savas krustmātes Tutas Jūrmalā. Tuta, protams, nebija sievietes īstais vārds, patiesībā krustmāti sauca Marija Kurme, vismaz tā bija rakstīts viņas pasē. Ja vēlējās ievērot labas manieres, varēja sirmgalvi uzrunāt par Marijas vai Kurmes kundzi, tomēr visi viņu sauca par Tutas kundzi, un viņa pati, ja stādījās kādam priekšā, vienmēr teica – Tuta. Neviens nezināja, kāpēc, bet, tikko sākusi runāt, šo vārdu viņai bija piešķīrusi Doroteja. Iemeslus, ja tādi vispār bija, viņa pati neatcerējās. Ar spītīgu neatlaidību, neraugoties uz mammas aizrādījumiem, Doroteja turpināja savu krustmāti saukt par Tutu, līdz visi, kas sirmo kundzi pazina, sāka viņu tā dēvēt un pamazām aizmirsta īsto vārdu.

Tuta bija stalta sirmgalve, kas savos septiņdesmit gados joprojām varēja lepoties ne tikai ar dzīvesprieku un jauneklīgu garu, bet arī ar taisnu muguru un slaidu vidukli. Pēc auguma Tuta bija tik miniatūra, ka diemžēl neviens no viņas senlaicīgajiem, skaistajiem tērpiem piecpadsmītgadīgajai krustmeitai nederēja. Abas varēja vien žēli noraudzīties uz aizgājušo gadu godību, kas karājās skapī.

Tuta dzīvoja savrupmājā, 2. līnijā gar jūru, un viņas dārza žogam bija divi vārtiņi. Pa vieniem varēja ienākt no plašās Piejūras gatves, bet otri izgāja uz mazu privātu ieliņu Nr. 4, pa to ātri vien varēja nokļūt līdz kāpām un jūrai. Mājas šajā pilsētas daļā bija celtas ļoti sen, krustmātes jaunības laikā, un, lai gan tām bija kopējas tikai Jūrmalai vien raksturīgas pazīmes, ēkas nelīdzinājās cita citai. Tutas māja Dorotejai šķita brīnišķīga un tieši pareizā lielumā, ne pārāk liela, ne arī maza, ar pusapaļu verandu un balkonu virs tās. Netālu no mājas aiz kupla ērkšķogu krūma stāvēja aka ar senlaicīgu pumpi. Izliekto rokturi vainagoja smaga bumba. Turēdama plaukstā gludo, vēso metālu, Doroteja parasti cilāja rokturi augšā un lejā vairākas reizes, lai beidzot sāktu tecēt ūdens. Nācis no zemes dzilēm, tas vienmēr bija auksts un brīnumaini veldzējošs.

Leptni izslējusies divos stāvos, baltā māja slēpās dārza dziļumā, un to no Piejūras gatves tik tikko varēja saskatīt. Vienā pusē mājai priekšā auga milzīga akācija ar resnu, červeļainu stumbru, zem tās bija soliņš, kur saulainā laikā patverties no svelmes, bet otrā malā slējās trīs sudrabegles. Tās droši vien tika stādītas, kad uzcēla māju, un noteikti prāvu gabalu cita no citas, bet tagad, izaugušas, egles bija saspiedušās tik cieši kopā, ka drīzāk atgādināja vienu koku ar trim galotnēm. Palienot zem ārējiem zariem, starp stumbriem pavērās tukša telpa, jo iekšpusē zaru nebija; tur varēja mierīgi apsēties vai apgulties un vērot apkārtni, pašam – kā aiz mežģīņu raksta – paliekot neredzamam.

Mājas pirmajā stāvā bija ierīkota virtuve, liela viesistaba ar izeju uz verandu un mazāka istaba – patrepē. Uz otro stāvu veda stāvas tumšas kāpnes. Tur pletās guļamistaba un bibliotēka ar apaļu galdu un nelielu austrumniecisku dīvānu, bet pažobelē atradās tumša, noslēpumaina telpiņa ar mazu, jancīgu jumta lodziņu. Visas mēbeles un lietas Tutas mājā bija senas, ar savādu smaržu un citādu enerģiju. Tāpat kā pati Tuta, tās šķita nokļuvušas šodienā no cita laikmeta.

Mācību gada sākumā Doroteja bija nomainījusi skolu. Iepriekšējā viņai īpaši labi padevās angļu valoda, bet Tuta, vasarās dažreiz parunājusi ar krustmeitu vāciski un franciski, iemācīja viņai arī tās. Tāpēc mamma, nospriedusi, ka meitai ir ķēriens uz valodām, iekārtoja viņu skolā ar svešvalodu novirzienu. Dorotejas viedokli viņa, kā parasti, neprasīja un, pat ja uzdeva meitai kādu jautājumu, diez vai dzirdēja atbildi. Mamma ļoti daudz strādāja, rīkoja dažādas tikšanās svarīgiem cilvēkiem un arī tad, kad nestrādāja, vienmēr staigāja ar austiņām ausīs, klausīdamās ziņas vai kādu citu noderīgu informāciju. Iepriekšējā skolā Doroteja bija mācījusies no pirmās klases. Skolēnu klasē bija daudz, trīsdesmit pieci, un Doroteja jau bija atradusi savu vietu. Viņa nebija ne izcilniece, ne *slīktā meitene*, tāpēc neviens viņai īpašu uzmanību nepievērsa. Dorotejai nepiemita nekādi acīm redzami talanti, nebija skaļas balss vai efektīgas ārienes, arī vecāki nebija bagāti un ietekmīgi, tāpēc – ko gan no viņas paņemsī? Toties jaunajā skolā meitene nokļuva piecpadsmit cilvēku

lielā klasē, un viņas necilums uzreiz nokļuva uzmanības centrā. Šeit visi jau bija sargrupējušies pāros vai draugu pulciņos, tāpēc Doroteju ātri atstūma uz pēdējo solu, un viņa sēdēja viena. Uz citu meiteņu efektīgi krāsoto un balināto matu fona viņas dabiski gaišās cirtas izskatījās neizteiksmīgas un blāvas. Mamma neļāva meitai neko darīt ar savu ārieni, un pat nogriezt čolku, kas skaitījās īpaši kruti, viņa nedrīkstēja, kur nu vēl uzkrāsot acis vai lūpas, tāpēc pārējās meitenes par viņu smīkņāja. Arī ģērbās Doroteja visnotaļ parasti, mamma viņas vietā vienmēr izvēlējās korektas, laba auduma drēbes pelēkos vai bēšos toņos. Ne pārāk īss, ne garš, ne piegulošs, tāpēc tērpi neizcēla Dorotejas dotumus – slaidās kājas un šmaugo vidukli. Salīdzinājumā ar citu klasesbiedreņu kļiedzoši īsajiem svārciņiem vai apspīlētajām jaciņām Dorotejas garderobe labi noderēja vien pārējo meiteņu fonam. Varbūt Dorotejas mamma būtu varējusi vairāk interesēties par meitu, pievērst lielāku uzmanību tam, kā meitene jūtas, ko domā, kādas ir viņas vēlmes, bet kas tad sanāktu? Cilvēki parasti mēdz spriest par citiem pēc sevis, un mamma vēl labi atcerējās savu jaunību, visus bezgalīgos apdraudējumus, ko bija izjutusi efektīgās ārienes dēļ. Izaicinošais skaistums galu galā bija viņu novedis līdz šādai dzīvei – viena ar bērnu, bez vīra, bez kārtīgas izglītības. Nē, Dorotejai viņa tādu dzīvi nevēlēja, viņa gribēja, lai meita paliek neievērojama pēc iespējas ilgāk, un, godīgi runājot, pašai arī tā bija daudz vieglāk, nevajadzēja nepārtraukti uzraudzīt meitu. Gan jau vēlāk, kad

Doroteja pabeigs skolu un būs liela, viņa pati lems par savu izskatu un ģērbšanās stilu. Tam visam, domāja mamma, bija vēl daudz, ļoti daudz laika.

Par spīti šiem faktiem un apstākļiem, Doroteja bija gudra un pati to labi apzinājās. Viņa gandrīz vienmēr pirmā tika galā ar visiem uzdevumiem, tomēr to nevienam neizrādīja. Doroteja nekad necēla roku un nerāvās atbildēt, pat ja vienīgā klasē zināja pareizo atbildi. Meitene atbildēja tikai tad, ja viņu izsauca. Tā nu pēc mēneša jaunajā skolā visi klasesbiedri jau bija nosprieduši, ka Doroteja ir galīgi neinteresanta, un meitene varēja uzelpot brīvāk. Ap to pašu laiku uz šo skolu tika pārcelta vēl viena meitene. Kādā parastā, miglainā rudens rītā Diāna ienāca klasē ar tādu sejas izteiksmi, it kā visi šeit būtu sapulcējušies viņas dēļ. Bez vismazākā uztraukuma un absolūtā klusumā nopētījusi klātesošos, saskatījās ar Doroteju, uzsmaidīja viņai un, lai gan klasē bija arī citas brīvas vietas, iekārtojās blakus. Sols, kurā tagad sēdēja abas meitenes, Diānas dēļ uzreiz kļuva par klases centru. Jau no pašas pirmās dienas, it kā būtu sarunājuši, visi sāka ar Diānu rēķināties, gaidīja, ko viņa teiks, saspringa, ja Diāna klusēja, un smējās, ja viņa smējās. Ar savu totālo pofigismu un absolūto vienaldzību pret citu cilvēku vērtējumu Diānai ātri izdevās iegūt klases ietekmīgākās meitenes statusu. Doroteja nespēja rast atbildi, kāpēc tik efektīga meitene par draudzeni bija izvēlējusies viņu. Daudzi klasesbiedri būtu ar prieku pametuši savus līdzšinējos draugus Diānas dēļ, tomēr viņu tie neinteresēja.

Lai gan, no malas raugoties, abas meitenes šķita absolūtie pretstati, viņās laikam bija daudz vairāk kopīga, nekā varētu iedomāties. Patiesībā viņas atšķīra galvenokārt katras attieksme pašai pret sevi. Viena bija pārliccināta un droša, bet otra vienmēr šaubījās un baidījās. Iekšējā programma, tāds kā iestatījums, lika Dorotejai stāvēt malā un prātot, vai viņa ir gana laba pasaulei, savukārt Diāna metās dzīves virpulī ar pilnu sparū un ņēma visu, ko vēlējās. Citu ievērojamu atšķirību nūdien nebija, un patiesībā Diāna nebija ne skaistāka, ne gudrāka par Doroteju.